

Merve Yalçinkaya

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi, Ankara/Türkiye
Assist. Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University/Faculty of Art and Science, Ankara/Türkiye

eposta: merve.yalcinkaya@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0284-6929> - RorID: <https://ror.org/05mskc574>

Atıf/Citation: Yalçinkaya, Merve. 2025. Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı - Yemek, 287-303.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1780018>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	10.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	19.07.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.10.2025

TÜRKİYE’DE GIDA İSRAFI: DEĞER REJİMLERİ VE MÜDAHALE SORUNLARI

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de gıda israfını yönetim mekanizmaları, kültürel temsiller ve gündelik pratiklerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir toplumsal rejim olarak ele almaktadır. Gille’in “gıda israfı rejimi” kavramsallaştırması ile Campbell, Evans ve Murcott’un “ölçülebilirlik”, “kemer sıkma” ve “yenilebilirlik” eksenlerine dayanan kuramsal çerçeve aracılığıyla, israfın nasıl kurumsallaştığı, ahlaki olarak nasıl çerçevelendiği ve gündelik yaşamda nasıl sürdürüldüğü incelenmektedir.

Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de gıda israfına ilişkin kurumsal yapıların, kültürel temsillerin ve gündelik yaşam pratiklerinin nasıl bir israf rejimi ortaya koyduğunu çok boyutlu biçimde incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, kamusal politika belgeleri, kampanyalar, medya söylemleri ve saha araştırmalarına dayalı veriler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de gıda israfı rejiminin görünürlük ile müdahalesizlik arasındaki çelişkili işleyişe sahip olduğunu göstermektedir. “Gıdanı Korumak” gibi kampanyalarla teknik farkındalık ve sembolik görünürlük üretildiği halde, hukuki altyapı eksiklikleri, veri üretimindeki dağınıklık ve yetki paylaşımındaki muğlaklık nedeniyle bu alanda etkin müdahale mekanizmaları geliştirilememektedir. Gıdaya ilişkin kültürel temsiller, israfın toplumsal cinsiyet rolleri ve sınıfsal normlar aracılığıyla ahlaki bir çerçeveye yerleştirildiğini ortaya koymaktadır. Hane ölçeğinde ise israf, güvenlik, aidiyet ve sorumluluk gibi değerlerle meşrulaşırken, piyasanın fazlalık üreten yapıları ve tüketim normları tarafından biçimlenmektedir. Böylece çalışma, Türkiye’de gıda israfının müdahalenin ertelendiği, fazlalığın sistematik biçimde üretildiği ve ahlaki anlamlarla yeniden çerçevelendiği bir rejim olarak işlediğini ileri sürmektedir. Gıda israfının teknik ya da bireysel alanlara sıkıştırılmadan, neoliberal yönetim, kültürel semboller ve piyasa yapılarıyla örülmüş bir toplumsal düzenleme biçimi olarak yeniden düşünülmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de gıda israfı, gıda israfı rejimi, atık yönetimi, hane içi tüketim pratikleri, israfın kültürel ve sembolik temsilleri

FOOD WASTE IN TURKEY: REGIMES OF VALUE AND THE CHALLENGES OF INTERVENTION

Abstract

This study conceptualizes food waste in Turkey as a multilayered social regime shaped by the intersection of governance mechanisms, cultural representations, and everyday practices. Drawing on Gille’s notion of the “food waste regime” and the theoretical framework proposed by Campbell, Evans, and Murcott, centered on the axes of measurability, austerity, and edibility, the study examines how food waste is institutionalized, morally framed, and reproduced in daily life.

The main objective of the research is to investigate how institutional structures, cultural representations, and everyday practices related to food waste construct a regime of waste in Turkey. To this end, the study analyzes public policy documents, awareness campaigns, media discourses, and data derived from field research. The findings reveal a contradictory dynamic in Turkey’s food waste regime: while campaigns such as “Gıdanı Korum” generate technical awareness and symbolic visibility, legal ambiguities, fragmented data production, and unclear division of responsibilities prevent the institutionalization of effective interventions. Cultural representations of food embed waste within a moral framework shaped by gender roles and class-based norms. At the household level, food waste is legitimized through values such as security, belonging, and responsibility, while simultaneously shaped by the surplus-generating mechanisms and consumption norms of the market. Accordingly, the study argues that food waste in Turkey functions as a regime in which intervention is postponed, surplus is systematically produced, and moral meanings are continually reconstructed. It suggests that food waste should be reconceptualized not as a technical failure or individual shortcoming, but as a form of social organization embedded in neoliberal governance, symbolic codes, and market structures.

Keywords: Food waste in Turkey, food waste regime, waste governance, household consumption practices, cultural and symbolic representations of waste

Giriş

Gıda israfı, insan tüketimi için üretilen ama herhangi bir nedenle tüketilmeyen ve dolayısıyla atık hâline gelen gıda maddelerini ifade eder. İsfaf üretim, işleme, dağıtım, perakende ve tüketim gibi tedarik zincirinin farklı aşamalarında ortaya çıkabilir (FAO 2013). Son yıllarda hem politik alanda hem de akademide artan bir ilgi gören gıda israfı, sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve iklim krizi bağlamında küresel düzeyde öne çıkan önemli sorun alanlarından biri haline gelmiştir. Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, Türkiye’deki gıda israfını inceleyerek, bu olgunun ardındaki değer rejimlerini ve müdahalenin ertelenmesini mümkün kılan yapısal ve kültürel koşulları incelemektir. Böylece gıda israfına

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

ilişkin müdahale stratejilerinin neden etkisiz kaldığı, yapısal ve kültürel bir bağlam içinde anlaşılabilir hâle gelecektir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın (UNEP) 2021 Gıda İsrafı Endeksi Raporu’na göre, 2019 yılında dünya genelinde yaklaşık 931 milyon ton gıda çöpe gitmiştir. Bu israfın %61’inin hanelerde, %26’sının gıda hizmetinde ve %13’ünün perakende sektörlerinde gerçekleştiği belirtilmektedir (UNEP 2021). Önceki raporların (FAO 2013) aksine güncel veriler, gıda israfının yüksek gelirli ülkelere özgü bir olgu olmadığını göstermektedir. Örneğin, Birleşik Krallık’ta kişi başı yıllık hane içi israf 77 kg, Fransa’da 85 kg, ABD’de 59 kg, Almanya’da ise 75 kg olarak hesaplanırken, Türkiye’de bu miktar 93 kg’dır. Türkiye’nin yanı sıra Sahra Altı Afrika’da 108 kg ve Batı Asya’da 110 kg’lık israf düzeyleri kaydedilmiştir. (UNEP 2021). Hane düzeyindeki gıda israfı miktarlarının farklı gelir gruplarına sahip ülkelerde benzerlik göstermesi, bu olgunun ekonomik refah seviyesiyle tek başına açıklanamayacağını ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan farklı araştırmalar, bireylerin büyük çoğunluğunun gıda israfını olumsuz bir davranış olarak gördüğünü ve bunu genellikle “kötü” ya da “utanç verici” olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. (Evans 2014, Graham-Rowe vd. 2014; Farr-Wharton vd. 2014; Visschers vd. 2016). Buna rağmen, gıda israfına yönelik normatif fikir birliği, yapısal sınırlılıklar ve gündelik pratiklerin baskısı altında istikrarsızlaşmakta ve işlevsiz hâle gelebilmektedir. Atık araştırmaları ve kamu politikaları ise gıda israfını gıda zinciri aşamalarında ortaya çıkan teknik bir sorun olarak tanımlamakta ve çözümlerini mühendislik, yönetim ya da eğitim temelli müdahalelere indirgemektedir.

Son yıllarda gelişen sosyoloji literatürü, israfın çok katmanlı toplumsal ilişkiler ve kültürel normlarla kesişimini ortaya koyan daha bütüncül bir perspektif sunar (Evans vd. 2013; Evans 2014; Campbell vd. 2017, Gille 2007, 2010, 2012; O’Brien 2008; Gregson vd. 2007; Reno 2008). Çalışmaların ortaklaştığı birbirini tamamlayan iki ana eksen vardır. İlk olarak, atık, sabit olmayan maddi, toplumsal, ekonomik ve tarihsel ilişkiler tarafından şekillendirilen, bu yüzden de ilişkisel olarak ele alınması gereken bir süreçtir. İkinci olarak, gıda israfı verimli bir sistemde ortaya çıkan bir hata olarak görülmemeli, gıda sistemlerine gömülü bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Gıda israfını anlamaya yönelik bu ilişkisel ve tarihsel yaklaşım, israfı bireysel ya da hane düzeyinde ya da teknik olarak ele alınacak bir problemten daha ziyade üretim fazlaları, piyasa düzenlemeleri ve tüketim normlarıyla kurulan daha geniş bir yapının sonucu olarak düşünmeye davet eder. Bu nedenle, gıda sisteminin nasıl yapılandığını, hangi tarihsel koşullar altında şekillendiğini ve hangi aktörler tarafından düzenlendiğini anlamak, israfın kökenlerine dair daha derinlikli bir perspektif sunar. Bu bağlamda gıda rejimi kuramı, tarımsal üretimin, dağıtımın ve tüketimin tarihsel olarak nasıl örgütlendiğini ve bu süreçlerin hangi kurumsal aktörlerce şekillendiğini inceler (Friedmann ve McMichael 1989). Kuram, gıdayı

küresel iktidar ilişkilerinin ve sermaye birikim stratejilerinin bir bileşeni olarak ele alır. Her ne kadar doğrudan israfı merkezine almasa da, üretim fazlalarının, tarımsal desteklerin ve dolaşımdan çıkarma pratiklerinin tarihsel bağlamlarını gösterir. Bu yaklaşımın eksik bıraktığı noktayı Gille (2012), gıda israf rejimi kavramıyla tamamlar. İsraf, gıda sisteminin fazlalarını görünmez kılan, tüketim kalıplarını oluşturan ve krizleri yöneten ideolojik bir işleve sahiptir.

Gıda rejimi kuramına yapılan diğer bir katkı ise Campbell vd. (2017) önerdiği ölçülebilirlik (measurability), kemer sıkma (austerity) ve yenilebilirlik (edibility) çerçevesidir. Yazarlar, israfın neoliberal yönetim teknikleriyle kurulan bir ilişki içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Gıda sisteminin giderek artan biçimde sayısallaştırılması ve performans ölçütlerine indirgenmesi, israfı da teknik bir hesaplama meselesine dönüştürmektedir. Kemer sıkma, bu yönetim anlayışının kriz zamanlarında daha da sertleştiğini ve kaynak kıtlığı söylemleriyle birleştiğinde, israf söyleminin yeniden tanımlandığını gösterir. Yenilebilirlik ise, neyin tüketilebilir sayıldığına dair toplumsal, kültürel ve ekonomik kararların nasıl alındığını sorgular. Bu doğrultuda çalışmada, üç kuramsal yaklaşım birbirini tamamlayacak biçimde kullanılmaktadır. Gille'in (2012) "gıda israfı rejimi" yaklaşımı, fazlalığın sistemsal olarak üretildiği ama bu fazlalığın görünmez kılındığı bir rejimin ideolojik işleyişini anlamaya olanak tanır. Campbell vd. (2017) tarafından önerilen "ölçülebilirlik", "kemer sıkma" ve "yenilebilirlik" kavramları, neoliberal yönetim rasyonalitelerinin israfı nasıl bireyselleştirdiğini ve yönetilebilir bir sorun olarak çerçevelediğini göstermektedir. Evans'ın (2014) sosyal pratikler yaklaşımı ise, israfın gündelik yaşamda nasıl içselleştirildiğini, tüketim normlarının ve duygulanımsal yönelimlerin bu sürece nasıl katıldığını inceleme imkânı sunar. Bu kavramsal izleğe dayanan çalışma, gıda israfını bilgi rejimleri, yönetim, kültürel normlar, gündelik pratikler ve duygularla örülmüş çok katmanlı toplumsal bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır. Gıda sistemleri ihtiyaca dayalı üretimi merkezine almamakta, krizlere hazırlık, spekülasyon, tüketim teşviki ve verimlilik adına yapılan fazlalık üretimiyle işlemektedir. Bu fazlalıklar sistemin sürekliliği için gerekli görülen bir unsur hâline gelmiştir. Bu fazla ürünlerin ne zaman, nasıl ve neye göre "atık" sayılacağı ise estetik normlara, hijyen algısına, ambalaj tarihine veya piyasa değerine ilişkin toplumsal ve kültürel kodlara bağlıdır. Bu süreçte, son tüketim tarihi geçmiş ama hâlâ yenilebilir olan bir gıda, normatif ve kültürel bir kararla atık haline gelebilmektedir. Benzer biçimde, market raflarında yer almayan, çürük görünümlü ya da istenmeyen biçim ve boyutta üretilmiş ürünler, toplumsal olarak "yenilemez" kabul edilerek sistem dışına atılır. Dolayısıyla, fazlalığın atığa dönüşmesi sembolik, sınıfsal ve duygusal süreçlerle de şekillenir. Gıdayla kurulan ilişkide utanma, suçluluk, temizlik, sorumluluk ya da tasarruf gibi duygular, bu sürecin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl anlamlandırıldığını belirler. Bu nedenle, gıda israfını anlamak için, tüketim kararlarını yönlendiren sembolik değerleri, sınıfsal tercihleri ve duygulanımsal yapıları da içeren çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu amaçla mevzuat düzenlemeleri, ulusal kampanya metinleri, medya söylemleri ve uluslararası raporlar, israfı mümkün ve

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

müdahalesiz kılan değer çerçevelerini sorgulamak amacıyla çözümlemeye tabi tutulmuştur. Diğer taraftan Türkiye'deki gıda israfına dair mevcut araştırmalarda ortaya konan gözlemler, çalışmanın kuramsal izleği doğrultusunda yeniden ele alınmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümü, Türkiye’de gıda israfı alanının yönetsimsel alanını ele almaktadır. Kavramsal muğlaklık, yasal çerçeve eksikliği, veri üretimindeki yetersizlik ve performans temelli kampanya stratejilerinin etkisizliği, israfın tanımlandığı ancak müdahale edilmeyen bir rejim içinde yeniden üretildiğini göstermektedir. İkinci bölüm, israfın ahlaki bir mesele olarak nasıl temsil edildiğini tartışmaktadır. Ekmek gibi sembolik yükü yüksek gıdalar üzerinden yürüyen ayıplama söylemleri, hem kültürel kodları hem de sınıfsal ayrımları yeniden üretmekte, medya temsilleri aracılığıyla yoksullukla temas eden bedenlerin nasıl “ayıplanabilir” ya da “acılanabilir” figürlere indirgendiği gösterilmektedir. Üçüncü bölümde ise, israfın hane içi pratiklerde nasıl normalleştirildiği, tüketici davranışlarının güvenlik, sorumluluk ve aidiyet duygularıyla örülmüş gündelik rasyonalite üzerinden nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel savı, gıda israfının sistemin kendi iç çelişkilerini ve normatif düzenlemelerini yansıtan bir toplumsal gösterge olarak, görünürlük kazandığı ölçüde müdahaleden uzaklaştığı, ölçülebildiği ölçüde bireyselleştirildiği ve sorumluluğun kültürel kodlar, toplumsal roller ve piyasa yapıları arasında dağıtıldığıdır.

1. Kuramsal Çerçeve: İsrar Rejimleri, Teknikleşme ve Gündelik Hayatın Rasyonalitesi

291

Gille’in "From Risk to Waste: Global Food Waste Regimes" (2012) başlıklı makalesinde geliştirdiği “gıda israfı rejimi” kavramsallaştırması, israfı belirli siyasal, ekonomik ve kültürel düzenekler içinde üretilen ve meşrulaştırılan bir yapısalılık olarak ele alır. Ona göre, günümüz küresel gıda sistemlerinde israf, atılan gıdalarla sınırlı değildir. Piyasa aktörleri olarak üreticiler, perakendeciler ve devletler, belirsizliklerle başa çıkmak için bilinçli biçimde fazlalık üretir. Bu fazlalıklar, talep öngörülemezliği, fiyat dalgalanmaları, kalite standartları ve yasal yükümlülükler gibi riskleri dengelemek amacıyla sistemin içine yerleştirilmiştir. Örneğin, bazı ürünler tarlada hasat edilmeden bırakılır; bazıları ise depolarda veya raf sistemlerinde görünmez biçimlerde tutulur. Süpermarket zincirlerinin tedarik zinciri üzerindeki hâkimiyeti arttıkça, küçük üreticiler sözleşmesiz ya da esnek sözleşmeler aracılığıyla bu riskin yükünü tek başına taşımak zorunda kalır. Diğer yandan, gıda güvenliği düzenlemeleri ve estetik standartlar, örneğin sebze ve meyvelerin boyu, rengi, şekli gibi ölçütler, piyasa düzenini yapılandırmak ve bazı ürünleri sistem dışına itmek işlevi de görür. Böylece israf, sistemin bir hatası değil, işleyişinin ayrılmaz bir parçası hâline gelir.

Campbell vd. (2017), neoliberal dönemde gıda yönetişiminin üç temel kavramsal eksen etrafında işlediğini öne sürer: ölçülebilirlik, kemer sıkma ve yenilebilirlik. Bu eksenler, israfın

nasıl tanımlandığını, ne tür bilgi rejimleriyle görünür kılındığını ve hangi müdahale biçimleriyle yönetildiğini belirleyen temel bir çerçeve sunar.

Ölçülebilirlik, neoliberal yönetişimin bilgi üretimine dair yaklaşımını anlamak açısından belirleyici bir önemdedir. Campbell vd. (2017), sayılabilir olanın politika nesnesi hâline getirildiğini, böylece hangi verilerin üretileceği ve hangilerinin görmezden gelineceği sorusunun ideolojik bir meseleye dönüştüğünü belirtir. Gıda israfına dair politikaların büyük ölçüde sayısal göstergeler üzerinden şekillenmesi, sembolik anlamlar, duygusal bağlamlar ve toplumsal pratikler gibi ölçülmesi güç olan unsurların dışarıda bırakılmasına neden olur. Bu da israfın ölçülebilir olduğu ölçüde tanınabildiği ve müdahale edilebilen bir sorun hâline gelmesine yol açar.

Kemer sıkma ise ekonomik krizlerin yarattığı yapısal dönüşümlerin gündelik yaşama etkilerini görünür kılar. Campbell vd. (2017), sosyal devletin zayıflatılması, kamu hizmetlerinin daraltılması ve gelir eşitsizliklerinin artması gibi gelişmelerin bireyler üzerinde tasarruf baskısı oluşturduğunu vurgular. Bu baskı, “atıksız mutfak”, “yaratıcı tasarruf” ve ev içi kaynak yönetimi gibi söylemlerle meşrulaştırılır. Bu tür temalar, bireyleri ekonomik kısıtları içselleştirmeye çağırırken, aynı zamanda israfı hem ahlaki bir zayıflık hem de ekonomik bir sorumsuzluk olarak yeniden tanımlar.

Yenilebilirlik kavramı, bir gıdanın tüketilebilir sayılmasının toplumsal ve kültürel koşullara bağlı olduğunu ortaya koyar. Campbell vd. (2017), savaş ve kriz dönemlerinde değerlendirilen artıkların, günümüzde kolayca vazgeçilebilir nesnelere dönüşmesini kültürel bir kırılma olarak yorumlar. Bu kırılma, estetik beklentiler, hijyen normları ve ambalaj tarihine duyulan güven gibi değerlerle beslenmektedir. 1950 sonrası dönemde endüstriyel tarımın yükseldiği bir düzende, sistematik fazlalık üretimi gıda sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Ambalajlama ve soğutma teknolojileri sayesinde bu fazlalıklar hem daha dayanıklı hâle gelmiş hem de israfın fark edilme eşiği düşmüştür. Böylece artıklar eskiden olduğu gibi değerlendirilecek nesneler olmaktan çıkarak, kolaylıkla gözden çıkarılabilir atıklar hâline gelmiştir. Campbell vd. (2017) tarafından geliştirilen bu üç kavramsal çerçeve birlikte ele alındığında, neoliberal yönetişimin yalnızca üretim ve dağıtım süreçlerini değil, aynı zamanda israfın nasıl tanımlandığını, nasıl meşrulaştırıldığını ve bireylerin bu süreçle nasıl özdeşleştirildiğini de belirlediği görülebilmektedir.

Gıda israfı rejimi, kurumsal ve yapısal düzeylerde olduğu kadar, gündelik yaşamın pratikleri içinde de öğrenilerek, içselleştirilerek ve yeniden üretilerek biçimlenir. İsraf, bireylerin gündelik kararlarında toplumsal olarak paylaşılan değerler, normlar ve rutinlerle

6 örülmüş karmaşık bir davranış formu olarak ortaya çıkar. Evans (2014), gıda israfının tekrar eden, mantıklı görünen ve sosyal çevre tarafından meşru kabul edilen kalıplarla sürdürüldüğünü savunur. Parizeau vd. (2015) ise bu davranış biçimlerinin duygusal sorumluluklar, bakım ilişkileri ve toplumsal rollerle doğrudan ilişkili olduğunu vurgular. Bu

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

çerçevede israf, hem maddi hem de sembolik düzeyde anlam kazanan, duygusal ve kültürel bağlarla örülmüş bir toplumsal pratiktir.

Bu duygulanımsal boyutun anlaşılması açısından Ahmed’in (2004) çalışması yol göstericidir. Ahmed, utanç, suçluluk ve mahcubiyet gibi duyguların bireysel hisler olmanın ötesinde, toplumsal ilişkileri düzenleyen ve davranışları şekillendiren güçlü mekanizmalar olduğunu ileri sürer. Gıda israfı bağlamında da bu duygular, tüketim kararlarını etkileyen ve bireylerin kendi eylemlerini ahlaki olarak değerlendirmesine yön veren önemli bir rol üstlenir. Soma’nın (2018) belirttiği gibi, belirsizlik, kriz ve güvencesizlik koşullarında fazla gıda stoklamak ya da tüketilmeyecek kadar çok almak, irrasyonel bir karar değildir. Geleceğe dair güvenlik arayışıyla şekillenmiş bir strateji olarak anlam kazanmaktadır.

Bu gündelik pratikler, daha geniş bir dışlama rejimiyle de iç içe geçer. Bauman’ın (2004) "gereksiz hayatlar" kavramsallaştırması, modern toplumlarda üretim ve tüketim döngüsüne tam olarak entegre olamayan bireylerin görünmezleştirildiğini ve değersizleştirildiğini gösterir. Gıda israfı bağlamında bu dışlama, çöpe atılan gıdaya erişmeye çalışan kişilerin kültürel olarak alt sınıflarla özdeşleştirilmesiyle somutlaşır. Medya temsillerinde ve kamusal söylemde bu bireyler sıklıkla “ayıplanabilir” ya da “acınabilir” figürler olarak sunulur. Bu temsiller, gıdanın değeriyle birlikte, insan yaşamının da hangi koşullarda değersizleştirildiğini açığa çıkarır.

Bu kuramsal yapı, Türkiye’deki gıda israfı rejimini, bilgi rejimleri, yönetim boşlukları, kültürel değer sistemleri ve gündelik rasyonalite düzeylerinde işleyen çok boyutlu bir pratik olarak anlamamıza imkan tanır. Türkiye bağlamında bu rejim, neyin israf edildiğinin yanı sıra kimin israfıla ilişkilendirildiğini ve bu ilişkiselliğin nasıl ahlaki, kültürel ve politik anlamlara büründüğünü görünür kılar.

2. Yönetişim Sorunları ve Hukuki Belirsizlik Yönetişimde Görünürlük, Müdahalede Sessizlik: Türkiye’de Gıda İsrafı Alanının Kurumsal Kurgusu

Türkiye’de gıda israfına ilişkin yönetim yapısı, ilk bakışta çok paydaşlı, çözüm odaklı ve teknik veriye dayalı bir alan izlenimi sunar. Kamu kampanyaları, strateji belgeleri ve uluslararası iş birlikleri bu görünürlüğü destekler niteliktedir. Ancak bu görünüm, çoğu zaman yüzeyde kalan bir koordinasyon söyleminin ötesine geçemez. Uygulamada gözlemlenen kurumsal dağınıklık, yasal çerçevedeki eksiklikler ve bilgi üretimindeki zayıflık, bu alanın yapısal olarak müdahalenin ötelenmesine uygun bir işleyişe sahip olduğunu düşünmeyi mümkün kılar.

Bu müdahalesizlik durumunun ilk işareti, kavramsal düzeydeki belirsizliklerde kendini gösterir. FAO’nun Türkiye için hazırladığı strateji belgesinde (2020) "gıda kaybı" ile "gıda israfı" kavramları açıkça ayrılmıştır: üretim ve tedarik zincirindeki fiziksel kayıplar ile tüketici düzeyindeki atık pratikleri farklı kategorilere yerleştirilmiştir. Ancak bu ayrım, ulusal

politika belgeleri, hukuki metinler ve uygulama kılavuzlarında aynı açıklıkla karşılık bulmamaktadır. Kavramların birbiri yerine kullanılması, hem analitik ayrımı zayıflatmakta hem de yetki dağılımını muğlaklaştırmaktadır (Tatıldil vd. 2013; FAO 2020).

Gıda israfına ilişkin sorun tanımlama düzeyinde değil, hukuki altyapıda da kendini gösterir. Türkiye’de gıda israfını doğrudan ele alan, bağlayıcı ve bütüncül bir yasa bulunmamaktadır. Mevcut düzenlemeler dağınık ve genellikle dolaylı yollardan etki yaratmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda gıda bankacılığı uygulamaları dikkat çekicidir. Teknik olarak israfı azaltmaya katkı sunduğu varsayılsa da, bu uygulamalar çoğu zaman fazlalığın sistemsal nedenlerini görünmez kılan, gönüllülük esasına dayalı, projeye bağlı ve sponsor temelli çözümler olarak işler. Campbell vd.’nin (2017) işaret ettiği “kemer sıkma” rejimi çerçevesinde, kamunun gıda güvenliğindeki sorumluluğu azaltılırken, yönetim yükü özel sektör ve sivil topluma devredilmektedir. Gıda bankacılığı, hayırseverlik temelli bir “idare etme” mekanizmasına dönüşmektedir. Gille’in (2012) “fazlalığın yönetimi” bağlamında ortaya koyduğu gibi, bu tür pratikler israfın ideolojik meşrulaştırıcıları hâline gelir. Gıdanın neden fazlalaştığı değil, fazlalığın nereye yönlendirileceği tartışma konusu yapılır. Türkiye’de de TİDER gibi sivil toplum kuruluşlarının bağlı oldukları sistemlerin zamanla sosyal yardım odağından istihdam odaklı modele geçmeleri, bu kırılgan yapının uygulamadaki durumunu gösterir (Akyüz ve Gözlügöl 2019; Kala 2020; Çakır ve Tekçi 2022; Yeşil Enerji Derneği 2024). Dolayısıyla gıda bankacılığı, israf rejiminin müdahalesizliğini sürdüren ve eşitsizlikleri derinleştirme potansiyeli taşıyan bir yönetim biçimi olarak da değerlendirilmelidir. Bugünün teknik ve kurumsal boşluklarını, Türkiye’deki gıda politikalarının tarihsel süreksizliğiyle de birlikte düşünmek gereklidir. Gıda israfı konusunda zaman zaman hazırlanan strateji belgeleri, eylem planları ve kampanyalar çoğunlukla kısa vadeli projelere dönüşmekte, kurumsal kalıcılık sağlayamamaktadır. Dölekoğlu’nun (2021) ve Yeşil Enerji Derneği’nin (2024) bulguları, proje temelli yaklaşımın kurumsal hafıza oluşturmada yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu tarihsel kesintilik, rejimin teknik görünürlüğüne rağmen yapısal müdahale kapasitesinin neden gelişmediğini gösterir.

Öte yandan, görünür çok aktörlülüğe rağmen yönetim alanında sorumluluk paylaşımının simgesel düzeyde kalması da dikkat çekicidir. Stone’un (2008) ortaya koyduğu “gölge yönetim” anlayışı bu çok aktörlü yapının aslında sorumluluk kaçırma mekanizmasına dönüştüğünü gösterir. Teknikleştirilmiş müdahale söylemleri, performans beklentileriyle birleştğinde, kurumsal yükümlülüklerin geri plana itilmesine zemin hazırlar.

Özel sektör, gıda bağış alanında yüksek temsil gücüne sahip olmasına rağmen, bu bağışların içeriği, nitelik denetimi ve adalet boyutu üzerinde kamusal bir hesap verebilirlik mekanizması geliştirilmiş değildir (Akyüz ve Gözlügöl 2019; İKV 2022). Böylece sorumluluk, performans göstergeleri ve kamuya dönük iletişim üzerinden simgeselleştirilmektedir. Campbell vd.’nin (2017) geliştirdiği kavramsal çerçevenin bir diğer bileşeni olan “kemer sıkma” mantığı tabloyu tamamlar niteliktedir. Kemer sıkma, sadece ekonomik kriz

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

dönemleriyle sınırlı değildir. Yapısal olarak devletin müdahale kapasitesinin geri çekildiği ve yönetim yükünün diğer aktörlere dağıtıldığı bir yönetim tarzına işaret eder. Türkiye bağlamında devlet, kolaylaştırıcı ya da izleyici bir konumda kalmaktadır. İsrafla mücadele yükü özel sektör ve sivil topluma devredilmektedir. Böylece kamusal hizmetlerin eşitlikçi ve bağlayıcı biçimde sunulmasından ziyade, gönüllülük temelli, parçalı ve sorumluluğu dağıtan bir yönetim anlayışı öne çıkmaktadır (Campbell vd. 2017). Kurumsal zafiyet, kamu kampanyaları ve teknik farkındalık projeleriyle telafi edilmeye çalışılmaktadır. "Gıdanı Korum" kampanyası gibi medya görünürlüğü yüksek girişimlerin uygulama düzeyinde ciddi eşitsizlikler barındırdığı, yerel düzeyde etkisinin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. TEPAV (2021), Dölekoğlu (2021) ve Çakır ve Tekçi’nin (2022) çalışmaları, kırsal belediyelerin kampanyalara teknik, personel ve bütçe yetersizliği nedeniyle katılamadığını, uygulamaların büyük ölçüde büyükşehir belediyeleri ve merkezi kurumlarla sınırlı kaldığını göstermektedir. Üstelik bu kampanya, FAO destekli “Ulusal Gıda Kayıp ve İstisraf Azaltım Strateji Belgesi ve Eylem Planı” (2020–2030) çerçevesinde resmî bir yönetim aracı olarak da konumlandırılmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 2020). Bu strateji belgesinin içerdiği hedef ve ilkeler, uygulamada yerel eşgüdüm kapasitesi, mevzuat uyumu ve kaynak adaleti gibi yapısal unsurlarla desteklenememektedir.

Yönetimsel karmaşayı derinleştiren bir diğer unsur ise veri altyapısının zayıflığıdır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen düzenli, kapsamlı ve şeffaf veri toplama mekanizmalarının eksikliği, karar alma süreçlerini uluslararası kuruluşların metodolojik çerçevelerine bağımlı hâle getirmektedir. FAO ve UNEP gibi kurumlarca yayımlanan raporlar hangi göstergelerin üretileceği, neyin sayılabilir sayılacağı ve neyin politika nesnesine dönüşeceğinin standartlarını belirlenmektedir (FAO 2020; UNEP 2021). Campbell vd.’nin (2017) vurguladığı gibi, ölçülebilirlik rejimi, israfı sayılabilir olanla tanımlamakta, duygusal, kültürel ve sınıfsal etkileri görünmezleştirmektedir. Türkiye örneğinde de, verinin yokluğu siyasal sorumluluğu dışsallaştıran bir söylemsel zemindir. TÜİK’in sunmadığı veri, müdahalenin ertelenmesini mümkün kılan yapısal bir suskunluk alanı üretmektedir (Yeşil Enerji Derneği 2024). Power (2007), risk yönetiminin modern örgütlerde görünürlük üretmeye ve kurumsal sorumluluktan kaçınmaya yönelik bir yönetim stratejisine dönüştüğünü belirtir. Ona göre, risk ölçülebilir olanla tanımlandığında, müdahale edilemeyen sorunlar görünmez hâle gelir; böylece örgütler, riskleri yönetmekten ziyade "yönetiyormuş gibi" yapmaya odaklanır. Türkiye’deki gıda israfı rejimi de bu çerçevede düşünülebilir. Risk görünür kılınır ama sistemsal şekilde ele alınmaz (Power 2007; Gille 2012).

3. Kimin Gıdası, Kimin İsrafı? Kültürel Sınırlar, Toplumsal Roller ve Değer Rejimleri

Türkiye bağlamında israf, kolektif hafızada yer etmiş semboller, dini göndermeler ve gündelik söylemler aracılığıyla ahlaki bir sorun olarak görünür. Böylece, gıdaya ilişkin davranış normlarını ve değer rejimlerini şekillendirir.

Türkiye’de israfın kültürel temsillerinde en merkezi yer, ekmeğe aittir. Ekmek, “nimet” olarak kutsallaştırılmış bir simgedir. T.C. Ticaret Bakanlığı’nın İsfaf Raporu’nda (2018) yer alan halk söylemleri arasında “ekmeği çöpe atmam çünkü günah” ya da “nimete saygısızlık olmaz” gibi ifadeler sıkça tekrar eder. Bu söylemler, israfın ahlaki olarak yerleşik bir tabu etrafında örüldüğünü gösterir. Tatlıdil vd. (2013) tarafından hazırlanan FAO raporunda da belirtildiği üzere, ekmeğe yönelik bu hassasiyet, israf karşısındaki kültürel direnişin bir biçimi olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu direnişin diğer gıda türleri için aynı yoğunlukta işlememesi dikkate değerdir. Salata, meyve, süt gibi gıdalar benzer bir “kutsallık” yüklenmediği için israf edilmeleri de aynı derecede ahlaki kınama üretmez. Bu ayrım, Mary Douglas’ın Purity and Danger (1966) adlı çalışmasında incelediği kültürel saflık ve sınır düzenlemeleri çerçevesinde okunabilir. Douglas’a göre toplumsal düzen, nesneleri ve pratikleri “içeride” ya da “dışarıda” konumlandırarak temellendirilir. Ekmek, bu bağlamda kültürel olarak içeriye ait, korunması gereken bir nesne olarak konumlandırılmaktadır. Bayatlamış meyve ya da pörsümüş sebzeler ise sınırın dışında kalan, gözden çıkarılabilir olanı temsil eder. Böylece, hangi gıdanın israf edildiğinde “ayıp” sayıldığı; hangisinin ise sessizce çöpe gönderilebildiği, onun sembolik statüsüne bağlıdır. Gıdaya atfedilen değer kültürelidir.

Ahlaki çerçeve nesnelerle sınırlı değildir. Gıdayı yöneten, tüketen ve israf eden bedenleri de düzenler. Özellikle toplumsal cinsiyet rolleri, israfın kültürel inşasında belirleyici bir konuma sahiptir. “Gıdanı Korumaya Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2020–2030)” raporunda gördüğümüz “mutfağını yönet”, “annenin eliyle bereket gelir” gibi ifadeler, gıdanın korunması ve değerlendirilmesi sorumluluğunu kadına yüklemektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020). Kadınlar, özellikle de anneler, israfı önlemekle görevli ahlaki aktörler olarak konumlandırılır. Böylece israf karşıtı söylem, görünüşte nötr bir tüketici davranışı eleştirisi gibi görünse de, gerçekte toplumsal cinsiyet rejimini yeniden üretmektedir.

Bu sembolik yapı, sınıfsal konumları da belirli biçimlerde hedefe yerleştirir. İsfafın medya temsilleri, bu sınıfsal ayrımları açık biçimde yansıtır. Çöpten yemek toplayan yaşlı kadınlar, çocuklar ya da görünür biçimde yoksul bireyler, haber bültenlerinin ve kampanya videolarının başlıca figürleridir. Burada kamera çöpe değil, çöple temas eden bedene odaklanır. Nesne olan gıda değil, özne olan yoksul temsil edilir. Böylece israf, gıda üzerinden değil, onunla ilişkilendirme biçimi üzerinden ahlaki bir suçlama nesnesine dönüşür. Bu durum,

Ahmed’in (2004) “duyguların kültürel ekonomisi” olarak adlandırdığı süreçle düşünülebilir. 10 Ahmed’e göre, duygular toplumsal düzlemde belirli normları ve değerleri pekiştiren politik kuvvetler olarak dolaşır. Türkiye’de israfı dair kampanyalarda utanç, suçluluk ve mahcubiyet gibi duygular, genellikle alt sınıfların davranışlarına yönlendirilir.

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

Ahlaki yapı bir görünürlük/görünmezlik rejimiyle çalışır. Gıdanın ne zaman ve nasıl israf edildiği kadar, kimin israf ettiği de önemlidir. Özellikle ekmekle ilişkilendirilen semboller, alt sınıfların “sorumluzluğu” ya da “kutsala saygısızlığı” olarak temsil edilirken, yüksek gelir gruplarının fazla tüketimi, restoran artıkları ya da zincir marketlerdeki yapısal atık üretimi medya temsillerinde görünmezdir. Çakır ve Tekçi’nin (2022) medya analizine göre, gıda israfı haberlerinde görsel figürler neredeyse daima yoksul, yaşlı ya da kırılgan gruplardır. Çöpten gıda almanın veya atılmış yiyeceği tüketmenin kamusal alanda ayıplanması, israfın ötesinde bir “ahlaki düşüş” göstergesi olarak alınır. Türkiye’de çöp karıştırmak, sembolik dışlanmanın da nesnesidir. Bu bağlamda, atıkla temas “düşkünlüğün” ve “değersizliğin” taşıyıcısı haline gelir. Böylece sistemin dışına çıkan her pratik, ahlaki söylemin içine çekilerek etkisizleştirilir ve yeniden denetim altına alınır. Bauman’ın (2004) “gereksiz hayatlar” kavramı bu bağlamda anlam kazanır. Bauman, modern toplumların ürettiği sistem tarafından dışlanmış, işe yaramaz kılınmış ve görünür olması istenmeyen bireylerin nasıl sosyal çeperlere itildiğini tartışır.

Gıda israfına dair kültürel anlamlar, kimin gıda ile nasıl ilişkilenebileceğini, ne zaman ahlaki sayıldığını ve ne zaman dışlandığını da belirleyen normatif bir rejim üretmektedir. Bu bağlamda, israf karşıtı söylemin eleştirisi, onun temsil edildiği sembolik düzenler, sınıfsal ayrımlar ve cinsiyet rejimleri üzerinden de yürütülmelidir.

4. Gündelik Rasyonalite ve Fazlalık Mantığı: Türkiye’de Hane İçi Gıda İsrafı

Evans’a (2014) göre, israf sosyal olarak öğrenilmiş, tekrar eden ve makul görünen davranış kalıplarından kaynaklanır. Türkiye bağlamında da benzer bir örüntü dikkat çekmektedir. İhtiyacın üzerinde yapılan alışverişler, “indirimdeyken alayım, nasıl olsa kullanırım” türü stoklama pratikleri, gıda ürünlerinin ambalaj büyüklüğü ile tüketim oranı arasındaki uyumsuzluklar ve son kullanma tarihi konusunda yaşanan bilgi belirsizlikleri, israfın normatif zeminini de görünür kılar (Newsome vd. 2014; Terpstra vd. 2005; Parizeau vd. 2015). Tüketicinin ‘rasyonel’ olması beklentisi ile perakende sistemlerinin fazlalık üretmeye dayalı işleyişi arasında derin bir çelişki bulunur. 2024 Türkiye İsraf Raporu’nda, hanelerde yapılan israfın çoğunlukla “alışveriş sırasında fazla alma”, “evde saklama sırasında bozulma” ve “ihtiyaçtan fazla pişirme” gibi gündelik kararlar üzerinden gerçekleştiği vurgulanır (Yeşil Enerji Derneği 2024). Bu kararlar, toplumsal normlarla ve ekonomik teşviklerle biçimlenmiş davranışsal rutinlerdir. Parizeau vd. (2015), atığın ev içindeki üretiminin, duygularla, sorumlulukla ve sosyal rollerle örülü olduğunu belirtir. Nitekim Türkiye’de yapılan saha araştırmalarında da (Gönültaş vd. 2020; Dölekoğlu 2021), bireylerin gıda israfı konusunda “rahatsızlık” hissettiği ama bu rahatsızlığı azaltacak yapısal desteklerin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Bu gündelik pratiklerin sürekliliğini sağlayan temel etkenlerden biri, israfın “istisna” değil, sistematik olarak üretilen bir norm haline gelmiş olmasıdır. Alışverişin “tedbirli” yapılması ya da evde hazır gıda bulundurma, israfı normalleştirmeye hizmet

ettiğini gösterir. Türkiye’deki saha çalışmaları, bu normların özellikle ambalajlı gıda tercihleri ve raf ömrü algısı üzerinden pekiştirildiğini ortaya koyar. Gönültaş vd. (2020), Tokat ili örneğinde, tüketicilerin ambalajı hasarlı ya da pakette görsel bozulma olan ürünleri hiç açmadan attığını belirtmektedir. Benzer biçimde Dölekoğlu (2021), Aydın’da gerçekleştirdiği çalışmada, bireylerin “kötü görüntüye sahip” meyve ve sebzeleri ya hiç satın almadıklarını ya da aldıktan sonra tüketmeden attıklarını vurgular. Bu bulgular, Evans’ın (2014) ortaya koyduğu gibi, israfın görünmez normlara ve piyasa tarafından şekillendirilmiş tüketim standartlarına dayandığını gösterir. Bu bağlamda, ‘rasyonel tüketici’ miti parçalanır. Çünkü tüketici, seçeneklerini özgürce değerlendiren bir özne değil, çoğu zaman ambalaj boyutları, fiyat kampanyaları, görsel sunumlar ve tarih etiketleriyle yönlendirilen bir karar ortamında hareket eder (Newsome vd. 2014). Türkiye 2018 İsrar Raporu’nda da benzer bir yönelim görülür. Tüketiciler, indirimdeki çoklu ürün alımlarında “yedekleme alışkanlığı” geliştirirken, bu ürünleri daha sonra tüketmeden atma olasılıklarını artırmaktadırlar (T.C. Ticaret Bakanlığı 2018). Bu davranış kalıplarını alışveriş stratejileriyle açıklamak yeterli değildir. israfı mümkün kılan kültürel bir “fazlalık rejimi” de mevcuttur (Gille 2012). Türkiye bağlamında, gıdayı bol bulundurmak ve ‘ne olur ne olmaz’ mantığıyla fazladan almak, hem misafirperverlik normlarının hem de yoksulluk hafızasının iç içe geçtiği bir davranış örüntüsü haline gelmiştir. Dölekoğlu’nun (2021) Aydın ilinde yürüttüğü araştırma, çocuklu ya da geniş hanelerde, tüketilmeyeceği baştan belli olsa bile yiyecek stoklamanın “ailenin ihtiyacına karşı duyarlılık” biçiminde meşrulaştırıldığını göstermektedir. Benzer biçimde, 2024 İsrar Raporu’nda, katılımcıların büyük kısmı gıdanın “dolapta dursun” mantığıyla almalarını güvence hissiyle açıkladıklarını gösterir (Yeşil Enerji Derneği 2024). Bu durum, Soma’nın (2018) gündelik israfı güvenlikleştirme stratejisi olarak tanımladığı analizlerle örtüşür. Fazlalık, duygusal ve sosyal olarak da bir korunma biçimidir. Evans (2014), hane içinde sürdürülen bu tür davranışların kimlik ve sorumlulukla da ilintili olduğunu vurgular. Stok yapmak, “ilgili ebeveyn” ya da “hazırlıklı birey” olmak gibi kimlik kurgularının bir parçası hâline gelir. Parizeau vd. (2015) da hanelerdeki atık üretiminin, maddi kaygıların ötesine geçen bir normatif bağlam içinde değerlendirildiğini ve bu bağlamın genellikle sınıfsal ve toplumsal rollerle iç içe geçtiğini belirtmektedir.

Gıda israfına dair birçok karar, korunma, yeterlilik ve sorumluluk gibi toplumsal değerlerle şekillenir. Tüm bu örüntüler, gıda israfının ne denli gömülü ve çoğul olduğunu göstermektedir. Alışveriş kararları, stoklama alışkanlıkları, tarih ve ambalaj yorumları kültürel normlar, sınıfsal konumlar ve piyasa yapılarıyla örülü bir davranış alanı yaratmaktadır. Türkiye’deki saha bulguları da, israfın çoğu zaman bireylerin iyi niyetli planları, ailevi sorumlulukları ya da ekonomik temkinlilik arayışları içinde üretildiğini göstermektedir (Dölekoğlu 2021; Gönültaş et al. 2020; Yeşil Enerji Derneği 2024). Bu bağlamda israf, güvenlik, aidiyet ve kimlik gibi daha derin toplumsal ilişkilerin içinde anlam kazanan bir olgu hâline gelmektedir.

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de gıda israfını çok katmanlı bir toplumsal olgu olarak çözümlemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda israf, sistemin kendi kendini sürdürebilme yetisine içkin bir üretim biçimi olarak değerlendirilmiştir. Kuramsal düzlemde, Gille’in “israf rejimi” yaklaşımı ile Campbell vd.’nin neoliberal yönetim çözümlemeleri ve Evans’ın gündelik pratikler teorisi birlikte düşünülerek, israfın makro politikalardan mikro düzeydeki davranış örüntülerine kadar nasıl iç içe geçtiği ortaya konmuştur.

Araştırmanın vurgulamaya çalıştığı unsurlardan biri, Türkiye’de gıda israfının yönetim alanında karşılık bulmakta zorlanmasıdır. Kavramsal tanımların muğlaklığı, kurumsal yetki çatışmaları, veri üretiminin yetersizliği ve hukuki düzenlemelerin parçalı yapısı, israfla mücadeleye ilişkin kamu politikalarını zayıflatmaktadır. Gıda bankacılığı gibi alanlarda dahi, kamu kurumlarının düzenleyici olmaktan çok kolaylaştırıcı ya da eşlik edici bir pozisyonda kaldığı, uygulamanın ise çoğunlukla özel sektör ve sivil toplum aktörlerinin omuzlarında şekillendiği gözlemlenmiştir. Bu durum, kamu otoritesinin yalnızca görünürde var olduğu, sorumluluğun gölgelendiği bir yönetim tarzına işaret etmektedir.

Diğer yandan, gıda israfı kültürel anlamlarla da derinlemesine yüklüdür. İsraf edilen nesnelerin kendisi kadar, onları kimin israf ettiği, nasıl ve ne zaman israf ettiği de toplumsal olarak belirlenmiştir. Ekmek gibi bazı gıdaların kutsal sayılması, çöpün içinden beslenmenin utançla özdeşleştirilmesi, gıda koruma sorumluluğunun kadınlara atfedilmesi gibi örnekler, israfın ahlaki ve sembolik düzlemlerle nasıl kesiştiğini göstermektedir. Medya temsillerinde bu kültürel normlar yeniden üretilmekte, gıda israfı, özellikle alt sınıfların davranışları üzerinden temsil edilerek hem bireysel vicdanlara hem sınıfsal kimliklere hitap eden bir utanç rejimi kurmaktadır. Kimin gıdaya eriştiği sorusu yanında kimin hangi biçimde gıdayı tüketmeye ve atmaya layık görüldüğü sorusunu da beraberinde getirir.

Gündelik yaşam düzeyinde ise, israfın çoğu zaman iyi niyetli planlarla, güvenlik arayışıyla ve sorumluluk duygusuyla iç içe geçmiş biçimde üretildiği gösterilmiştir. Ambalaj biçimleri, son kullanma tarihleri, indirim kampanyaları ve estetik normlar, tüketici kararlarını yapılandırmakta; stoklama ve “tedbirli alışveriş” pratikleri israfın kültürel meşruiyetini pekiştirmektedir. Bu durum, bireyin “rasyonel tüketici” olarak değil, piyasa mantığı içinde yönlendirilmiş bir özne olarak işlediği bir davranış rejimine işaret eder.

Bu bağlamda israfla mücadele, bilgi üretiminin ideolojik çerçevesini, temsil biçimlerinin sınıfsal yükünü ve gündelik hayatın normatif rasyonalitesini dönüştürmeyi gerektirmektedir. Gıda israfı, düşünülmesi ve sorgulanması gereken bir fazlalıktır.

Bu çalışma, bireysel farkındalık kampanyalarının ve teknik çözümlerin yapısal sınırlılıklarını göstererek, daha bütüncül bir mücadele zemini önermektedir. İsrafla mücadele bilinç yükseltmeye indirgenmemeli, bilgi üretimi, temsil biçimleri, yönetim pratikleri ve

duygusal süreçler gibi çoklu düzeylerin birlikte düşünülmelidir. Gıda israfını anlamak ve dönüştürmek için bireysel tutumlara odaklanan söylemlerin ötesine geçilmelidir.

Yerel düzeyde geliştirilecek atık izleme sistemleri, kamusal mutfaklar, semt pazarlarında veri temelli haritalama çalışmaları gibi politikalar, merkezi müdahalelerin tamamlayıcısı olabilir. Bu tür uygulamalar, hem yerel ihtiyaçlara duyarlı hem de katılımcı temelli yönetim modellerinin geliştirilmesine katkı sunar. Belediyelerin hanelerde gıda planlama ve israf azaltma eğitimleri vermesi ya da semt pazarlarında fazla ürünlerin toplanarak yeniden dağıtılmasını sağlayacak ağların kurulması gibi planlamalarla sosyal dayanışma pratiklerini de güçlendirilebilir. Bu girişimler, israfla mücadelede paylaşımının yeniden düşünülmesine olanak tanır.

İsrafın duygulanımsal boyutunu dikkate alan etik-politik yaklaşımlar ise bireyleri tüketici olmanın ötesinde toplumsal özne olarak tanımlamayı mümkün kılar. Suçluluk, utanma, utandırma, sorumluluk gibi duyguların, politik özneleşme süreçlerine etkisi de göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda geliştirilecek müdahale biçimleri, bireyi ilişkisel ve etik bir bağlamda değerlendiren yaklaşımlar üzerine inşa edilmelidir. Çünkü, gıda israfı, ekonomik kayıplardan çok daha fazlası olarak, bir değerler krizine işaret etmektedir. Bu nedenle, onu dönüştürmeye yönelik çabalar, yaşamın ne olduğuna, neyin değerli sayıldığına ve bu değerlere kimin erişim hakkı olduğuna dair sorular etrafında şekillenmelidir.

Bu konuda gelecekteki araştırmaların bakım emeği, sınıf, toplumsal cinsiyet ve mekânsal eşitsizlikler gibi boyutları daha derinlemesine ele alması, süpermarket zincirleri, yerel yönetimler ve sivil toplum gibi farklı aktörlerin konumlarını etnografik yöntemlerle irdelemesi, bu alandaki kuramsal ve pratik birikimi zenginleştirecektir. Özellikle kadınların ev içindeki israf sorumluluğuyla ilişkisi, bakım emeğinin görünmeyen yükleriyle birlikte düşünülmelidir. Gıda atığıyla ilgili meseleler, toplumsal cinsiyet rollerini, emeğin değersizleştirilmesini ve bakım pratiklerinin görünmezliğini de içermektedir. Gıda israfı bir atık meselesi olmanın ötesinde, toplumsal bir anlam rejimi olarak ele alınmalıdır. Onu dönüştürmek, değere, yaşama ve ortak geleceğimize dair tahayyüllerimizi de dönüştürmek anlamına gelmektedir.

Kaynakça

- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Akyüz, E. ve Gözlügöl, A. (2019). Gıda Bankacılığı Uygulamasının Hukuki Boyutu: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 65–82.
- Albalade-Ramírez, Cristian, Miguel Ángel Blanco-González ve Juan Antonio Martínez-Rodríguez. 2024. "Geographic Life Cycle Assessment of Food Loss and Waste Management in Mexico." *Sustainable Production and Consumption* 39: 575–589. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2023.12.007>
- Bauman, Zygmunt. 2004. *Wasted Lives: Modernity and Its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.

Türkiye’de Gıda İsrafi: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

- Birleşmiş Milletler Çevre Programı. 2021. 2021 Gıda İsrafi Endeksi Raporu [Food Waste Index Report 2021]. Nairobi: UNEP.
- Brown, G. (2015). *Shadow Governance: Corporations, Corruption and the Politics of Control*. Routledge.
- Campbell, Hugh, David Evans ve Anne Murcott. 2017. "Measurability, Austerity and Edibility: Introducing Waste into Food Regime Theory." *Geoforum* 84:419–426. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.01.019>.
- Çakır, Mukaddes ve Erdem Tekçi. 2022. Gıda İsrafi Konusunda Güncel Durum ve Alınabilecek Önlemler. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV). İKV Değerlendirme Notu No. 253.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dölekoğlu, C. (2021). Yoksulluk ve Gıda İsrafi Sarmalı. 6. Uluslararası Beslenme, Obezite ve Toplum Sağlığı Kongresi Bildiriler Kitabı, 148–160.
- Evans, David, Hugh Campbell ve Anne Murcott. 2013. *Waste Matters: New Perspectives of Food and Society*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Evans, David. 2014. *Food Waste: Home Consumption, Material Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Academic.
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). 2013. *Food Wastage Footprint: Impacts on Natural Resources – Summary Report*. Rome: FAO.
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). 2020. Türkiye’nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı. Ankara: FAO.
- Farr-Wharton, Gina, Marcus Foth ve Jaz Hee-jeong Choi. 2014. "Identifying Factors That Promote Consumer Behaviours Causing Expired Domestic Food Waste." *Journal of Consumer Behaviour* 13(6):393–402. doi:10.1002/cb.1488.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2020. Türkiye Gıda Kayıpları ve İsrafi Azaltma Strateji Belgesi ve Eylem Planı. Ankara: FAO Türkiye Temsilciliği
- Friedmann, Harriet ve Philip McMichael. 1989. "Agriculture and the State System: The Rise and Decline of National Agricultures, 1870 to the Present." *Sociologia Ruralis* 29(2):93–117. doi:10.1111/j.1467-9523.1989.tb00360.x.
- Gille, Zsuzsa. 2007. *From the Cult of Waste to the Trash Heap of History: The Politics of Waste in Socialist and Postsocialist Hungary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gille, Zsuzsa. 2010. "Actor Networks, Modes of Production, and Waste Regimes: Reassembling the Macro-Social." *Environment and Planning A* 42(5):1049-1064.
- Gille, Zsuzsa. 2012. "From Risk to Waste: Global Food Waste Regimes." *The Sociological Review* 60(S2):27–46. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2012.02136.x>.
- Graham-Rowe, Ella, Donna C. Jessop ve Paul Sparks. 2014. "Identifying Motivations and Barriers to Minimising Household Food Waste." *Resources, Conservation and Recycling* 84:15–23. doi:10.1016/j.resconrec.2013.12.005.
- Gönültaş, Mehmet, Zeki Yıldız, ve Halil Altıntaş. 2020. "Gıda İsrafi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi." *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 8(4):2476–93. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.676>

- Gregson, Nicky, Andrew Metcalfe ve Louise Crewe. 2007. "Identity, Mobility, and the Throwaway Society." *Environment and Planning D: Society and Space* 25(4):682–700. <https://doi.org/10.1068/d66j>.
- Henz, Gustavo P. ve Gustavo Porpino. 2017. "Food Waste on the Brazilian Retail Supply Chain." *British Food Journal* 119(10): 2299–2319. <https://doi.org/10.1108/BFJ-06-2017-0362>
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV). 2022. Gıda İsrafi: Küresel Bir Sorun, Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Gelişmeler. İstanbul: İKV Yayınları.
- Kala, Eyüp Sabri. 2020. "Türkiye'de Gıda Bankacılığı Mevzuatı ve Uygulamaları." *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 18(3): 190–211
- Newsome, Robert, William Balestrini, Martin Baum, Gerri Corby, Craig Fisher, Eric Goodburn, Larry L. Hoover, Patricia Knabel, Carol Leaman, Katherine Papineau, Jenny Yiannas, and David McSwane. 2014. "Applications and Perceptions of Date Labeling of Food." *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety* 13(4):745–69. <https://doi.org/10.1111/1541-4337.12086>
- O'Brien, Martin. 2008. *A Crisis of Waste?: Understanding the Rubbish Society*. London: Routledge.
- Parizeau, Kate, Michael Von Massow ve Ralph Martin. 2015. "Household-Level Dynamics of Food Waste Production and Related Beliefs, Attitudes, and Behaviours in Guelph, Ontario." *Waste Management* 35:207–217. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2014.09.019>
- Power, Michael. 2007. *Organized Uncertainty: Designing a World of Risk Management*. Oxford: Oxford University Press.
- Reno, Joshua. 2008. "Your Trash Is Someone's Treasure: The Politics of Value at a Michigan Landfill." *Journal of Material Culture* 13(1):29–54. <https://doi.org/10.1177/1359183507086210>.
- Sahoo, Manoranjan, Neha Goyal ve Surabhi Singh. 2023. "Insights into the Management of Food Waste in Developing Countries: With Special Reference to India." *Cleaner Waste Systems* 4: 100080. <https://doi.org/10.1016/j.clwas.2023.100080>
- Soma, Tammara, Bo Wen Li ve Virginia Maclaren. 2021. "Food Waste Reduction: A Test of Three Consumer Awareness Interventions." *Sustainability* 13(3):1316. <https://doi.org/10.3390/su13031316>.
- Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV). 2022. *Türkiye'de Yoksulluk ve Gıda Güvencesizliği Raporu*. İstanbul: SODEV Yayınları.
- Stone, Deborah. 2008. *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*. 3rd ed. New York: W.W. Norton & Company.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. 2020. *Gıdanı Korumak: Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı*. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. 2018. *Türkiye İsraf Raporu*. Ankara: Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü.
- Tatlıdil, Hasan, Ayşegül Tatlıdil, ve Murat Dellal. 2013. *Food Wastage and Food Loss in Turkey: Country Report*. Roma: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Regional Office for Europe and Central Asia.

Türkiye’de Gıda İsrafı: Değer Rejimleri ve Müdahale Sorunları

- Terpstra, M. J., A. J. Steenbekkers, M. A. M. De Maertelaere, and M. Nijhuis Schop. 2005. “Food Storage and Disposal: Consumer Practices and Knowledge.” *British Food Journal* 107(7):526–33. <https://doi.org/10.1108/00070700510606922>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). 2021. Gıda Enflasyonu ve Yoksulluk: Türkiye’de Gıda Krizi Derinleşiyor. Ankara: TEPAV Yayınları.
- UNEP (United Nations Environment Programme). 2021. Food Waste Index Report 2021. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- Visschers, Vivianne H. M., Nina Wickli ve Michael Siegrist. 2016. "Sorting Out Food Waste Behaviour: A Survey on the Motivators and Barriers of Self-reported Amounts of Food Waste in Households." *Journal of Environmental Psychology* 45:66–78. doi:10.1016/j.jenvp.2015.11.007.
- Yeşil Enerji Derneği. (2024). 2024 Yılı İsraf Raporu. İstanbul: YED Yayınları.

